

Десакралізація людини у філософії Фрідріха Ніцше

Метою дослідження є ставлення до людини у філософських творах Фрідріха Ніцше й доведення тези про зняття таємниці з сутності людини за доби модерну й постмодерну. Десакралізація людини за доби модерну продовжується у добу постмодерну, але з більшою інтенсивністю. Застосовані методи системності, історизму, порівняльності, аналізу та синтезу, узагальнення та абстрагування. Основні одержані висновки. Криза антропності у добу модерну призвела до перегляду ставлення до самої людини. Якщо головною віссю ще за часів премоделеру була віра у Бога, то модерн висунув гасло смерті Бога. Ця парадигма була підготовлена філософією Фрідріха Ніцше, який декларував нігілізм по відношенню до християнських цінностей. У свою чергу це призвело до десакралізації самої людини.

Ключові слова: сакралізація, модерн, антропність, нігілізм, християнство, Бог, смерть.

Патерикіна В., канд. філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Донбаський державний технічний університет, Україна, м. Алчевськ

Десакралізація человека в философии Фридриха Ницше

Целью исследования является отношение к человеку в философских произведениях Фридриха Ницше и доказательство тезиса о снятии тайны с сущности человека в эпоху модерна и постмодерна. Десакралізація человека в эпоху модерна продолжается в эпоху постмодерна, но с еще большей интенсивностью. Используются методы системности, историзма, сравнения, анализа и синтеза, обобщения и абстрагирования. Основные полученные выводы. Кризис антропности в эпоху модерна привел к пересмотру отношения к самому человеку. Если главной осью еще во времена премоделерна была вера в Бога, то модерн выдвинул лозунг смерти Бога. Эта парадигма была подготовлена философией Фридриха Ницше, который декларировал нигилизм по отношению к христианским ценностям. В свою очередь это привело к десакралізації самого человека.

Ключевые слова: сакралізація, модерн, антропность, нигилизм, христианство, Бог, смерть.

Paterykina V., candidate of philosophical sciences, associate professor, chair of social and humanitarian disciplines of the Donbass state technical university, Ukraine, Alchevsk

Desacralization of human in Friedrich Nietzsche philosophy

The purpose of research is the study is applied to human beings in the philosophical writings of Friedrich Nietzsche and the proof of the thesis about removal of the human nature mystery in the modernism and postmodernism periods. Desecration of the person of the modern period proceeds during a postmodern period, but with a bigger intensity. The used methods: there were used systematic, historical, comparison, analysis and synthesis, generalization and abstraction methods. The basic principle of premodern period is teosentrym wich covers creations, final and culmination of mankind. Premoderns' God embodies goodness, love, and truth. So person has the following characteristics, and was created by image and likeness of God. The new revolutions in science led to the crisis of antropnost. During the offensive outlooks Friedrich Nietzsche creates a type of Superhuman. The ordinary person has not withdrawn animal existence, and great masses of people don't have a purpose. Everyone should to bring up in himself a philosopher for the common progress. Christian morality and socialist morality weaken personal qualities. Friedrich Nietzsche gave the ideal of Superhuman, who opposed the mass, is out of all kinds of moral standards, good and evil, free, removes the belief in the principles, ideals, norms and values. Postmodern picks up this set of characteristics based on the slogan of the God death. Person replaces God, but not normal – superhuman. Nietzsche thought that the superhuman is harmony person in spite of «modern person.» That is visible contradiction between the «superhuman» and «modern person», namely «superhuman» is the epitome of harmony, that is sacredness; the «modern person» represents chaos, desacralization. There are interesting ideas of Albert Camus about nihilism stimulation of Friedrich Nietzsche. He stressed morality of Christianity nihilistic because it prevents discover the true meaning of life. Hence we conclude that according to Friedrich Nietzsche Christianity desacralized morality, as nihilism leads to the destruction of moral values. Friedrich Nietzsche has the same attitude to socialism because of its unbelief in what is. The death of God is a new comprehension of freedom and responsibility. The subject of morals arose with a new force in the period of global shocks when the value of Christian manuals is reinterpreted. Nietzsche's Nihilism appeared in the strategy of reestimation of all values: life, instinct, mind, luck that determines the equality of two principles – Dionysian (free play of vital energy) and apolynivskoho (regularity, completeness). The main conclusions obtained. The crisis in the anthropic Epoch modernity has led to a revision of the relationship to the person. If the main axis in the time predmoderna had faith in God, the modern slogan death of God. This paradigm has been prepared by the philosophy of Friedrich Nietzsche, who declared nihilism in relation to Christian values. In turn, this has led to the desacralization of the person.

Keywords: sanctification, Art Nouveau, the anthropic, nihilism, Christianity, God, death.

Премоделерн будував сутність людини навколо ідеї теоцентризму. Ряд наукових революцій Нового часу докорін-

но змінили уявлення про людину як боже творіння. Метою цього дослідження є з'ясування перегляду сутності людини у філософії Фрідріха Ніцше, що призвело до десакралізації людського буття. Надлюдина втілює гармонію, але їй усе дозволено, тому чи не спричиняє надлюдина десакралізацію, тобто наявність хаосу, неупорядкованості своїм існуванням? Поняття «сучасна людина» відбиває хаотичність й цим апіорно скеровується на руйнування гармонії, тобто десакралізацію. Згодом гасло про смерть Бога реалізується у ситуації постмодерну, яка спіраючись на ідеї, у тому числі і Фрідріха Ніцше, остаточно десакралізує людину.

Проблема сакрального за останні десятиліття знаходиться у центрі уваги культурологів, соціологів, філософів. Європейська філософська думка збагатилася працями Мірчи Еліаде, Роже Каюа, Рудольфа Отто, Патріка Труссона у царині дослідження сакрального. Вітчизняні та російські дослідники А.П. Забіяко, М.А. Козловець, В.К. Суханцева, В.М. Шелюто, В.Д. Ісав вивчають сакральне у історичному розгортанні та як метакатегорію культури. Особливий шар аналізування стосується окремих персоналій, які під різним кутом зору розглядають сакральне. Так, через світоглядні структури Фрідріха Ніцше просліджується змінення ставлення до людини та відбувається її десакралізація.

Показати, що ідеал надлюдини, виведений у філософії Фрідріха Ніцше, втілює гармонійність, який відповідає поняттю про сакральне. На противагу поняттю «надлюдини» виокремлюється образ «сучасної людини», що є уособленням хаосу та безладу. Довести ідею про десакральний характер християнської моралі та ідеї соціалізму, з точки зору Ф.Ніцше.

Людина премоделерну вірить у біблейське об'явлення, що засвідчує дійсність Бога, який стоїть поза світом і над ним. На відміну від міфічних божеств, які існують і гинуть разом зі своєю ділянкою Всесвіту, абсолютний особистісний Бог є самодержавним і самодостатнім. Він, звичайно, присутній у Всесвіті, бо Всесвіт створений Ним, Ним підтримується і наповнюється, але він – незалежний володар Всесвіту, і для його власного існування Всесвіт йому не потрібний [1, с.20].

Світоглядною віссю премоделерну є теоцентризм, у поле якого занурені початок творіння, кульмінація (втілення Сина Божого), фінал (загибель світу). Духовна конструкція буття вибудовує свідомість премоделерну у ставленні до Бога як суб'єкту Добра, Любові, Істини і, більш того, Косміургу.

Революція Коперника–Декарта поклатала початок переходу до нової епохи – модерну, яка закінчилася кризою антропності. Людина відчула свободу особистої діяльності, але – це тільки перші відчуття, а потім – втрачу точки оперття. Але це було потім. А ще прийшло усвідомлення того, що для існування достатньо мислити, а «знання–сила» надає влади над світом (природи в тому числі). Хоча сама природа прирівнювалась світові.

Приземлення людини відбулося від відмови релігії ортодоксальної до релігії ідолократії (особливого науковирування). Недарма, бо наука дала усвідомлення того, якою людина повинна бути, заради чого існувати. Розум, Наука, Техніка прирекли людину на віру в перемогу, владу над усім сущим і гарантоване буття у Всесвіті. Модерн не обіцяв нестабільності, колапсу життєвого простору.

Модерн постав суб'єктом загальної іронії, вбираючи в цей обіг один з стрижневих елементів цього світогляду – антропоцентризм. Справді, в епоху премоделерну він був майже синонімом слів «гуманізм», «гуманоцентризм». Однак наприкінці модерну його зміст настільки змінився, що він почав сприйматися як позначення самогубної стратегії поведінки людини у геобіосфері. Слово «антропос» тепер означає не стільки індивідуального носія природних антропних біопсихологічних якостей і дарованої Богом здатності віри, скільки соціокультурно формованого носія науково–технічного розуму [2, с.31]. Впевнена цілеспрямованість людини у майбутнє поступилась розгубленості й скепсису, де панує хаос утопічних сподівань.

Криза раціоцентрованого модерн-менталітету має своєю суттю руйнування духу доби Модерну, коли відбулась втома від утопій й визріло бажання відмови від тотального панування розуму.

За М.Хайдеггером, епоха Модерну вичерпала себе, «європейський нігілізм» поступився «епосі наступальних світоглядів», яку Ф.Ніцше сформував у образі надлюдини.

Людина в повній мірі, за ідеями Ф.Ніцше, ще не виникла та не позбулась тваринного існування, про що свідчать війни, конкуренція, марні прагнення, фальшиві настанови. Лише окремі індивіди досягли справжнього людського стану – це діячі мистецтва, служителі культу, філософи.

Випадковість існування великої маси людей, що не здатні на вчинки, якими опанувала ненависть до всього надзвичайного, зумовила позбавлення цієї сірої маси необхідності вищого роду. Пересічні люди самі не поцінують себе, розтрачуючи свої сили й принижуючись до дрібниць страстей або кар'єри. Служіння іншому позбавляє людину права жити заради себе самого. Якщо ціль кожного в іншому, то загальне існування не має цілі, а існування один для одного презентується як найкумедніша з комедій. Людина, згідно з концепцією Ф.Ніцше, повинна займатися справою виховання в собі філософа, художника, святого заради загального прогресу.

Все живе повинно самостверджуватися й прагнути до влади. Але маленькі сірі люди зосередились на задрощах, що і породжує зло в світі. Передбачувані Ф.Ніцше світові війни, фашизм (те, що в майбутньому втіляться в поняття «Освенциму») виникнуть внаслідок енергії маленьких сірих людей, нездатних до проявлення волі та рішучості жити так, як тому повчають інших.

Люди маси утворили масові релігії знедолених й пригнічених – християнство, соціалізм. Не варто любити людину тільки за те, що вона людина, як наполягають християнство та соціалістична ідеологія. У людині поєднані тварина й творець: матеріал, уламок, надлишок, цегла, бруд, несинітниця, хаос переплелися з божественним глядачем, сьомим днем.

Оскільки мораль християнська й мораль соціалістична занадто людські моралі, вони послаблюють особистісний початок в людині. Через переборювання людина рухається до тієї людини, що стоїть занадто високо, бо дійсно вона вже не тварина, не окрема одиниця стада, а воїн й надлюдина. Прагнення до чогось найвищого завжди здійсниться, а тим більш просування до надлюдини – такої істоти, яка наділена діонісійськими рисами, розвиненими інстинктами, силою життя, сміливістю, наполегливістю призводить до становлення людини у повному розумінні цього слова.

Еліта суспільства зрощує надлюдину, яка протилежна людині маси, знаходиться поза всяких моральних норм, добра та зла, вільна, наділена аристократичною мораллю. Образ надлюдини базується на нігілізмі, про який Ф.Ніцше заявив через «смерть Бога». Якщо християнський Бог втратив значимість для людської волі, разом з ним «вмерли» ідеали, принципи, норми, цінності. Різноманітні оазиси змісту не врятовують засади попереднього образу світу. Надчуттєвий світ ідеалів мертвий, хоча християнська віра ще існує. Якщо Бог мертвий, тоді влада над світом переходить до людини, яка здійснює надлюдський ідеал.

Нігілізм викрив ілюзії відносно гарантованого змісту людського буття, перемоги вищої справедливості та взяв на себе відповідальність за безглуздість світу та життя людини в безглуздість. Ф.Ніцше нігілізм іменує «європейським» і надає йому історичного значення. У Європі, як вважає німецький мислитель, поступово виникає усвідомлення того, що в світі немає якоїсь мети, істини, моралі і, нарешті, Бога. Оскільки «надчуттєве», «потойбічне» і «небо» були знищені, залишається тільки «земля». Тому новим порядком повинно бути абсолютне панування чистоті влади над землею кулею через людину, але не через яку завгодно і вже, звичайно, не через колишнє людство, що живе під знаком колишніх цінностей [3].

До «колишніх цінностей» М.Хайдеггер відносить, вочевидь, релігію християнства, яка Ф.Ніцше була зведена до земного існування. На підтвердження цього варто на-

вести ніцшеанські міркування заміни бога людиною: «Цей «благоснієк» помер, як і жив. Як і вчив, – не для «порятунку людей», але щоб показати, як треба жити. Те, що залишив він у спадок людству, є практика, його поведінка перед суддями, переслідувачами, обвинувачами і всякого роду наклепами і глузуванням – його поведінка на хресті. Він не чинить опору, не захищає свого права, він не робить ані кроку, щоб відвернути від себе крайню небезпеку, більше того – він викликає її. І він благає, він страждає, він любить з тими, тих, які роблять йому зло... Не захищатися, не гніватися, не притягати до відповідальності... Але також не противитися злomu, – любити його» [4,с.664]. Категоричність висловлювання Ф.Ніцше своєчасна й логічно обгрунтована. На місце Бога встає людина, але не звичайна, а надлюдина – ідеал людини, позбавленої багатьох моральних заборон і наділеної необмеженими правами, тобто тим, до чого повинна прагнути кожна «звичайна» людина.

«Так що ж! вперед! вищі люди! Тільки тепер гора людського майбутнього готова народити. Бог вмер: тепер хочемо ми, щоб жила надлюдина!» [5,с.249].

Гуманістична культура дійшла своєї кризи, що і відчув Ф.Ніцше. У цьому сенсі постать філософа являє дещо проміжне і саме в силу своєї проміжності приречена на трагізм. Для Ніцше намагання усвідомити минуле й сьогодення, а також пошуки майбутнього, супроводжуються радикальним переусвідомленням всіх тих фундаментальних засад, які до цього здавалися вкрай непохитними [6,с.121].

Порубіжжя парадигм втілилось у метафорі: «...помер старий бог, а новий бог навіть не лежить ще повитий у лютьці» [5,с.258].

У своїх приватних нотатках Ф.Ніцше використовує слово «надлюдина» для «типу найвищої гармонійності» всупереч «сучасній людині». Як відзначає сестра філософа Єлизавета Фьорстер-Ніцше, в якості типа надлюдини Ф.Ніцше відображає перш за все самого Заратустру, який перший побачив в боротьбі добра та зла головний важіль, який керує рухом речей, – переробку моральних понять в метафізичні, якими є сила, причина, ціль в собі – ось в чому полягає його значення... Заратустра утворив цю рокову оману – мораль, тому він повинен бути першим, хто пізнав її. Говорити правду та добре стріляти з лука: така перська добротність. Новий критерій наголошує: все, що закарбовано силою, добре; що народжено слабкістю, погано; – цей новий критерій породить здоровий, міцний та життєрадісний тип людини, при цьому сприяючи обожненню життя.

Замість сумнівів філософ використав методичне заперечення, руйнування всього, що маскує нігілізм, як такий, ідолів, які ховають смерть Богів. Атеїзм для нього щось звичайне; він «радикальний і конструктивний».

Позбавлений божественної волі, світ рівною мірою став позбавлений єдності й мети. З цієї причини світ не підлягає осуду, бо будь-яка ціннісна оцінка щодо нього врешті-решт обертається наклепом на життя. В такому разі про те, що є, роблять висновок у співвідношенні з тим, що повинно бути, – з царством небесним, з вічними ідеями або моральним імперативом, але того, що повинно бути, не існує, цей світ не можна осуджувати від імені «ніщо» [7,с.169].

Альбер Камю відзначає, що Ф.Ніцше привласнює на користь нігілізму цінності, які традиційно розглядалися такими, що стимулюють нігілізм. Перш за все це мораль, яка не відділена від якого розуму і є особливим випадком імморалізму. Акцентуючи увагу на поглядах християнських критиків, Альбер Камю підкреслював, що Ф.Ніцше не виношував планів вбивства Бога, бо він знайшов його мертвим в душі своєї епохи. Якщо Ф.Ніцше робить напади на християнство, то це, в першу чергу, стосується його моралі, а не особи Христа, з одного боку, та цинізму церкви – з іншого. Не віра, а творчість в широкому розумінні є заповітом Христа. Християнство вважає, що бореться з нігілізмом й дає світу керівний початок. Насправді воно само нігілістично, оскільки, нав'язуючи життєві уявний зміст, заважає виявляти його істинний зміст.

Те ж саме звинувачення Ф.Ніцше висуває соціалізму й всім формам гуманізму. Соціалізм – це не більш, ніж християнство, яке звиродніло. Соціалізм нігілістичний в тому сенсі, який Ф.Ніцше вкладав у це слово. Нігілізм – це не безвір'я взагалі, а безвір'я в те, що є. Для Ф.Ніцше смерть Бога, якою б збентеженою вона не була, – це привід для життєствердження. Вона несе звільнення, нове усвідомлення свободи й відповідальності, шанс на творчій вчинок [8,с.592].

З новою силою тема моралі, смерті Бога постала після глобальних потрясінь ХХ століття як не тільки загальноєвропейський жах тоталітарних й терористичних структур і режимів, а й криза християнства, яка з небувалою силою проявилась у фашизмі та комунізмі. Як визначив М.Хайдеггер, слова «Бог мертвий» – це не теза атеїзму, а за суттю подвійний досвід західної історії. Сучасне християнство – це християнство після Освенциму [9,с.54].

Для Ф.Ніцше відповідальність стає ключовим моментом, бо як тільки людина перестає вірити в Бога і вічне життя, то вона стає відповідальною за все, що існує, за все те, що народжене у муках, приречене страждати все життя [7,с.172–173]. Розум знаходить своє повне звільнення, коли бере на себе нові обов'язки, а тотальне прийняття тотальної необхідності – таке парадоксальне визначення свободи. Питання: «Вільний від чого?» – заміщується в даному випадку питанням «Вільний для чого?», що зумовлює волю бути тим, хто ти є в такому світі, який він є. Насправді єдиним божеством є світ, і щоб причаститися до його божественності, достатньо сказати йому «так». Не молити, а благословляти і вся земля стане заселенням людинобогів [7,с.174–175].

У ніцшеанівському ідеалі надлюдини очевидний перехід від індивідуалізму до універсальних тенденцій, отже в світі вічного повернення прагнення до надлюдини еквівалентне утраченій вірі в Бога. Однак, сам Ніцше не отожднював віру в надлюдину з релігійною вірою. Людина здатна створити іманентний собі ідеал генія, людинобога – і далі цього піднятися не може [10,с.73].

Ф.Ніцше Бога і не шукав, більш того, уважав, що тільки в ситуації смерті Бога й можливо реалізувати божественне в людині [6,с.122–123]. Звідси підсумовуюча ідея: «Якби він [Бог] існував, його слід було б усунути».

Нігілізм Ф.Ніцше виявився у трьох відмінних психопатологіях як патологіях волі до влади і в нарцисизмі, у депресії як втрати волі, втрати влади, і в шизофренії як фрагментованій волі, відокремленій від себе самої [2,с.35]. Крім того, філософ запропонував власну стратегію «переоцінювання усіх вартостей: життя=інстинкт–інтелект=щастя, що визначає рівноправність двох начал: діонісійського (титанізм, вільна гра життєвих сил) і аполонівського (розміреність, оформленість) [1,с.70].

Розглядаючи постмодерн як підґрунтя для десакралізації, недарма акцентується увага на філософії Ф.Ніцше, бо з його декларації про смерть Бога і починається руйнування сталих поглядів. Разом з Хайдеггером, Вітгенштейном, Фрейдом, Ніцше розгорнув постмодерністський дискурс про долю філософії, її природу, соціокультурний статус, цілі та майбутнє, першим поставив під сумнів правомірність привілеїзації класичної філософської традиції модерну [1,с.64].

Дослідники відзначають, що у ХХ столітті фактично кожний напрямок привносив певні елементи в зміст доктрини постмодерну, оскільки розвиток об'єктивно приводив до заперечення попередньої соціальної системи і в цьому сенсі сприяв становленню постмодерна. Нова парадигма була підготовлена роботами Ф. Ніцше, не меншою мірою, ніж роботами К.Маркса [11,с.38].

Одним з визначень сакралізації є її здатність приборкувати неупорядкованість й слугувати визначенню орієнтирів у Всесвіті для людини. З епохою модерну погляд на людину як творіння Бога змінюється й людина вже не є тією особою, біля якої обертається Всесвіт. За визначенням Фрідріха Ніцше про смерть Бога, людина вже немає точки опертя, їй ні на кого сподіватися й немає від кого залежати. Модерн почав процес десакралізації людини. а

ситуація постмодерну закріпила санкцію людини на свободу від християнських цінностей. Одним із філософів, що підготували підґрунтя для десакралізації людини у постмодерні, був Фрідріх Ніцше, у трудах якого сконцентрувалась ідея про нігілізацію людських цінностей, а відтак й самої людини.

Список використаних джерел

1. Лук'янець В.С. Філософський модерн / В.С. Лук'янець, О.М. Соболь. – К.: Абрис, 1998. – 352 с.
2. Соболь О.М. Постмодерн і майбутнє філософії / О.М. Соболь. – К.: Наукова думка, 1997. – 188 с.
3. Хайдеггер М. Европейський нігілізм // Мартин Хайдеггер. Время и бытие: статьи и выступления. – М.: Республика, 1993. – 447 с.
4. Ницше Ф. Антихристианин. Сочинения. В 2-х т.: Т.2 / Ф. Ницше. – М.: Рипол Классик, 1997. – 864 с.
5. Ницше Ф. Так говорил Заратустра / Ф.Ницше. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1990. – 302 с.
6. Геворкян А.Р. Проблема Диониса и Аполлона у Ф.Ницше и В.Шлакова / А.Р. Геворкян // Вопросы философии. – 1999. – №6. – С.121–131.
7. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство / А.Камю. – М.: Политиздат, 1990. – 398 с.
8. Великие мыслители Запада / Пер. с англ. В.Федина. – М.: КРОН-Прес, 1999. – 656 с.
9. Кантер В.К. Достоевский, Ницше и кризис христианства в Европе конца XIX – начала XX века / В.К. Кантер // Вопросы философии. – 2002. – №9. – С.54–67.
10. Синеокая Ю.В. Проблема сверхчеловека у Соловьёва и Ницше / Ю.В. Синеокая // Вопросы философии. – 2002. – №2. – С.69–80.
11. Гуменюк Т.Г. Жак Деррида и постмодернистское мышление / Т.Г. Гуменюк. – К.: Нора-Принт, 1999. – 326 с.

* * *